

УДК 336.71

*В. М. Мирончук,
викладач, Вінницький інституту економіки
Тернопільського національного економічного університету*

ВДОСКОНАЛЕННЯ СХЕМИ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН, ШЛЯХОМ ПОСДНАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТРАДИЦІЙНОЇ ТА ІСЛАМСЬКОЇ СИСТЕМ КРЕДИТУВАННЯ

Розглянута можливість уникнення банками формування кредитних портфелів зі значним рівнем ризику шляхом вдосконалення організаційної схеми кредитних відносин через поєднання елементів традиційної та ісламської систем кредитування.

Ключові слова: банківська система, кредитний портфель, система кредитування

The possibility to avoid the formation of banks credit portfolios with a significant risk by improving the organizational chart of credit relations by combining elements of traditional and Islamic systems of credit.

Key words: banking system loan portfolio, credit system

Вступ. Досліджуючи внутрішньосистемні складові формування фінансової стійкості банків України у період 2004-2009 років, нами було виявлено ряд чинників, які спровокували виникнення кризових явищ у функціонуванні сектору депозитних корпорацій. Серед них на особливу увагу заслуговує проблема формування кредитного портфелю з використанням неякісних складових, можливість покращення якого зводиться передусім до поглиблення індивідуальної роботи банку з «проблемними» клієнтами [1].

Саме тому, актуальним питанням сьогодення має бути поступова зміна існуючої схеми кредитних відносин.

Слід відмітити, що питаннями кредитних відносин у банківській сфері, що тісно переплітаються з виникненням різноманітних ризиків, займаються такі науковці як Л.П.Белих, М.О.Кізім, В.М. Кочетков, А.М.Мороз, М.І.Савлук та інші. Проте, проблема зменшення кредитних ризиків через вдосконалення системи кредитних відносин є досі не вирішеною.

Постановка завдання. Визначити можливість застосування ісламської системи кредитування у вітчизняних умовах ведення банківського бізнесу. На основі проведеного аналізу запропонувати вдосконалену організаційну схему кредитних відносин.

Результати. Відображена на рис.1 схема кредитування є традиційною і передбачає наступні етапи:

I етап – звернення у банк (форма звернення, у якій має бути зазначена необхідна сума кредиту, мета кредитування, строки погашення та форми забезпечення кредиту, може бути у вигляді листа, клопотання, заявки, заяви);

II етап – розгляд звернення, яке передбачає визначення кредитоспроможності потенційного позичальника та прогноз ризику неповернення кредиту;

Система визначення кредитоспроможності позичальника передбачає аналіз його основних показників діяльності, які відображають ліквідність, фінансову стійкість, ділову активність та рентабельність. При цьому, кількість показників варіюється від бажань окремого банку.

Відповідно до результатів проведеного аналізу визначається клас кредитоспроможності позичальника та проводиться прогноз ризику неповернення кредиту, згідно яких остаточно затверджується реальна сума кредиту, яку може надати банк, відсоткова ставка кредиту, строки повернення кредиту тощо.

III – етап – перший варіант - підписання кредитної угоди, яка відповідає вимогам сторін та видача кредиту; другий варіант – відмова у виданні кредиту, коли перспектива кредитування не задовольняє усі необхідні вимоги;

IV – етап – щоквартальний моніторинг діяльності позичальника, що, у більшості випадків, обмежується перевіркою цільового використання кредиту;

V – етап – перший варіант – погашення кредиту та відсотків за ним; другий варіант – непогашення кредиту та відсотків за ним;

VI – етап – погашення відсотків за кредитом, кредиту, пені та витрат банку, пов'язаних з проведенням відповідних процедур, шляхом реалізації заставного майна (слід відмітити, що згідно вітчизняної практики кредитування, реалізації заставного майна рідко покриває кредитні вимоги);

VII – етап – за умов бланкового кредиту та часткового погашення заборгованості за кредитом, банк-кредитор звертається до суду, який своїм рішенням зобов'язує позичальника до виконання вимог кредитної угоди;

VIII – етап – виконання рішення суду, яке, в основному, здійснюється шляхом конфіскації майна позичальника, подальшої його реалізації;

IX – етап – повне або часткове погашення кредиту, відсотків за ним, пені та витрат банку, пов'язаних з кредитним процесом.

В умовах сталого економічного розвитку та відсутності диспропорцій у функціонуванні різних секторів економіки, існуючий кредитний механізм невідчутно порушує:

- принцип справедливості економічної системи (необхідність сплати відсотків при наявності збитків від проведення господарської діяльності);

- проблеми стабільності економічної системи (циклічність розвитку економіки на макрорівні під впливом різноманітних ендегенних та екзогенних факторів призводить до аналогічного функціонування суб'єктів мікроекономіки, низхідна динаміка розвитку яких відображається у втраті виробничого потенціалу і безробітті, що, при тісному взаємозв'язку з банківською системою, стимулює паралельне виникнення та поступове поглиблення фінансової кризи. При цьому, можливий і зворотній ефект нестабільності системи, заснованої на відсотку, коли проблеми фінансового сектору, лавиноподібно перетікають на діяльність інших секторів економіки);

- систему розвитку інноваційних технологій (підприємства-боржники неохоче використовують інноваційні технології у виробництві через необхідність обов'язкового та гарантованого повернення основного боргу та відсотків за ним в обмежений період часу);

- проблеми абсолютної зацікавленості банків в збереженні свого капіталу і отриманні відсотків (призводить до непропорційного розподілу ресурсів серед компаній, де пріоритет надається підприємствам з досвідом роботи, а не потенційно-прибутковим, що можуть не забезпечити виплату відсотків на початковому етапі існування).

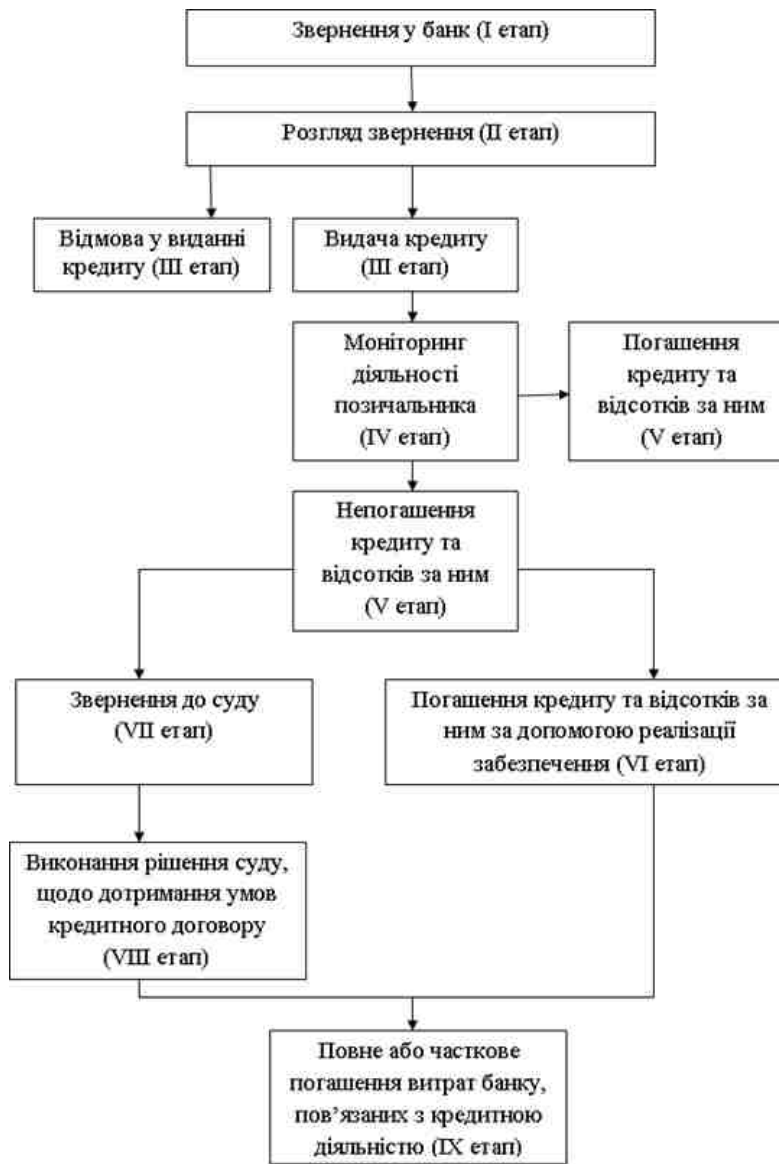

Рис.1. Традиційна організаційна схема системи кредитування

За умов незначного або від'ємного приросту ВВП, високого рівня інфляції, дефіциту платіжного балансу та значного рівня зовнішньої заборгованості, існуючий механізм кредитування вносить на поверхню проблему створення грошей заради самих грошей та відсутності створення додаткової вартості. Так, експоненціальне зростання грошової маси через систему кредитування відобразилось у 15-20-ти кратному перевищенні суми, яка практично необхідна для ведення торгівлі, тобто товарообміну [2].

На перший погляд, вирішенням зазначеної проблеми може бути застосування у вітчизняній практиці ісламської системи кредитування, яка заперечує можливість отримання або виплати відсотків за позичками. При цьому винагорода фінансової установи залежить від вміння прорахунку усіх ризиків, пов'язаних з діяльністю суб'єктів кредитування та результативності впровадження ідей та навиків позичальника, що відображається в отриманому прибутку, який обов'язково розподіляється між банком і позичальником.

Таким чином, мобілізація коштів через пряму участь у капіталі відображає принцип розвитку економіки країни не на кредитуванні, а на інвестуванні, що, на нашу думку, збільшує прозорість взаємовідносин банк-клієнт та формує активи банку з позиції їх забезпеченості (нерухомістю, виробництвом, грошима тощо). Зазначена система, крім того, зменшує бажання банків до інвестування в неякісні активи, у тому числі деривативи чи високо-ризикову іпотеку та примушує відповідальніше ставитись до розробки нових банківських продуктів, які за відсоткового механізму кредитування, при наявності сучасних маркетингових технологій, повинні стимулювати попит споживача без усвідомлення зауважених ризиків.

Однак, застосування зазначеного кредитного механізму в Україні є обмеженим, адже згідно Закону України «Про банки і банківську діяльність»:

- банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних і інвестиційних монет) та страхування, крім виконання функцій страхового посередника;

- надання безпроцентних кредитів забороняється, за винятком передбачених законом випадків;

- інвестиції в будь-яку юридичну особу мають становити не більше ніж 5 відсотків регулятивного капіталу банку;

- юридична особа, в яку здійснюється інвестиція має вести діяльність виключно з надання фінансових послуг [3].

Крім того, ісламська модель кредитування має досить суттєві недоліки, що відображаються у наступному:

- відсутності гнучких безпроцентних фінансових інструментів для переміщення грошей і фондів;

- високому рівні зловживань серед дебіторів [4].

Саме тому, оптимальним для побудови схеми кредитних відносин є поєднання елементів традиційної та ісламської систем кредитування.

Зовні, схема кредитування, що пропонується нами, не відрізняється від традиційної, тому вважаємо недоцільним відображати її у додатковому рисунку. Для візуального сприйняття пояснень, звернемося до попередньої схеми (див.рис.1)

Основні відмінності авторської схеми полягають у внутрішньому процесі кредитування. Так, при зверненні позичальника у банк, він має подавати заявку, у якій буде вказано необхідну суму кредитування, без визначення інших елементів заявки, що притаманні при традиційній схемі.

Розгляд звернення, за авторською схемою, передбачає оцінювання, передусім, не позичальника, а його кредитних намірів і включає у себе:

- аналіз діяльності позичальника (системи економічних показників виробничої та фінансової діяльності, з проведенням факторного аналізу (за останні 5 років);

- прогнозування основних показників діяльності за умов залучення кредиту (із обов'язковим застосуванням комерційного аналізу);

- корегування основних фінансово-економічних показників з врахуванням доходу, що планується отримати для забезпечення ефективного функціонування позичальника і погашення кредиторської заборгованості (зазначена процедура проводиться за умови неотримання доходу в процесі прогнозування, заснованого на реальних результатах діяльності позичальника);

Слід відмітити, що важливість прогнозування доходу полягає у тому, що виплати кредиту і відсотків за ним, згідно авторської схеми, мають здійснюватись виключно за рахунок нього. Зазначена особливість погашення, на нашу думку, по-перше – буде спонукати банки до більш зваженого підходу у наданні позичок, по-друге, розкриє інвестиційний потенціал позичальника.

- розрахунок ризику неповернення кредиту під впливом різноманітних ендегенних та екзогенних факторів (виокремлюють сферу діяльності позичальника);

- обґрунтування оптимальної суми кредиту та узгодження її з потенційним позичальником;
- оцінка забезпечення кредиту та прогностичні розрахунки його реалізації на строк надання кредиту;

- складання кредитної справи позичальника, в якій відображаються усі проведені на попередніх етапах розрахунки з рішенням відхилення кредиту або умовами його надання.

Копія зазначеної справи надається потенційному позичальнику для ознайомлення (за надані консалтингові послуги банк отримує грошову винагороду, що визначається заздалегідь і є умовою надання кредиту).

Після ознайомлення з кредитною справою, за умов позитивного розгляду заявки та погодження потенційного позичальника з умовами надання кредиту, складається кредитна угода та видається кредит.

Подальша діяльність позичальника контролюється за допомогою щомісячної експрес-діагностики і, у випадку негативних висновків, функціонального коригування (зазначений етап дозволяє контролювати діяльність позичальника в умовах границь кредитної справи та, паралельно, визначає цільова спрямування кредиту, що суттєво знижує ризик неповернення кредиту, адже банк зацікавлений в отриманні позичальником доходу, а не в виникненні заборгованості і накладенні штрафних санкцій). Таким чином, банк може проводити на підприємстві будь-яку невиробничу діяльність, яка, тим не менш, може суттєво коригувати кінцевий фінансовий результат).

Наступні етапи авторської схеми кредитних відносин співпадають з традиційною і зводяться до погашення кредиту, відсотків за ним та витрат банку, пов'язаних з кредитним процесом або (за умов впливу непередбачених факторів) непогашення кредиту, в наслідок чого проводяться різноманітні штрафні санкції, реалізація забезпечення та вирішення спірних питань за участю господарського суду.

На перший погляд, зазначена схема є складною для реалізації, особливо через велику кількість розрахунків. Однак, слід відмітити, що сучасні можливості інформаційних технологій та професіоналізм кадрів, дозволять досить швидко оформлювати кредитні справи, які, крім того, дадуть змогу позичальникам реально оцінити необхідність кредитування та усвідомити усі ризики, які він бере на себе під час підписання кредитного договору.

Отже, зазначена схема, є відображенням прозорості взаємовідносин клієнт-банк.

Паралельно хотілося б відзначити проблеми споживчого кредитування, які є відображенням стимулювання або звуження споживчого попиту, що регулюється на макрорівні.

Як відомо, велика частка кредитів, що надавалась населенню України у передкризовий період, мала спотворений кредитний характер, особливо у частині аналізу доходів населення та забезпеченості кредиту. У результаті – кредитні портфелі банків, переповнені проблемними кредитами, й торгова діяльність банків по реалізації об'єктів кредитування за сучасної кон'юнктури ринку зазнали краху.

Саме тому, на нашу думку, безпосереднім кредитором банку має бути не фізична особа, а суб'єкт господарювання, що надає послуги з продажу об'єкту кредитування. Таким чином, відповідальність розподіляється між банком, суб'єктом господарювання і фізичною особою.

Яскравим прикладом діяльності зазначеної схеми можуть бути відносини, які виникли між фізичними особами і суб'єктами господарювання під час обмеження кредитної діяльності банків. Реалізація автомобілів, побутової техніки та інших товарів широкого вжитку, за рахунок власних коштів підприємств, підкреслює реальну можливість розподілення кредитного ризику. Крім того, на практиці, банкам вигідніше мати справу безпосередньо з корпоративним клієнтом, а не з тим, хто є потенційним споживачем його продукції.

Висновки. Отже, авторська схема кредитування дозволяє:

- стимулювати інвестиційну складову фінансового ринку, що, у зв'язку зі сплатою кредиту та відсотків за ним з доходу позичальника є передумовою до розширеного виробництва, і, відповідно, до зростання ВВП та часткового вирішення соціальних проблем пов'язаних із безробіттям наповненням доходної частини бюджету;

- суттєво зменшити кредитні ризики, пов'язані з неповерненням кредиту (адже ретельна підготовка кредитної справи дозволяє змодельовати діяльність позичальника у трьох часових проміжках) та збільшити процентні доходи банків;

- задовольнити потреби реального сектору у високоякісних консультативних послугах;

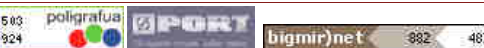
- змінити ставлення позичальника до процесу кредитування та банків, що надають зазначені послуги (зміна суто лихварської позиції банків на партнерську, стимулює зростання довіри населення України).

Слід також відмітити, що подальшого розвідкою щодо вдосконалення кредитного механізму має стати такий підхід до кредитування, який забезпечить відсутність етапу непогашення кредиту або зведе його до випадкового мінімуму.

Список використаних джерел

1. Мирончук В.М. Оцінка внутрішньо системних складових формування стану фінансової стійкості банків// Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії: Збірник наукових праць. Вип. 2 (19): Економічні науки. – Чернівці, Технодрук, 2010. – С. 113-125
2. Банківська система в ісламських країнах [Електронний ресурс]// Режим доступу: http://www.reff.net.ua/702-Bankovskaya_sistema_v_islamskih_stranah.htm – Назва з екрану.
3. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р., № 2121-III [Електронний ресурс]// Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14> – Назва з екрану.
4. Давиденко С. Ісламський банкінг – несподівано стійка до криз модель [Електронний ресурс]// С. Давиденко. – Режим доступу: http://infopom.org.ua/2010/03/16/slams_kyyi_bankng_nespodvano_styika_do_kryz_model

Стаття надійшла до редакції 14.06.2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"